

Slavenschepen op de rede van St. Eustatius in 1763. Bron: Atlas Van Stolk, Rotterdam.

SINT EUSTATIUS

«De Oranje Baai ligt bezaaid met archeologisch materiaal»

Diepe kraters sloeg orkaan Irma in september rondom de duikstekken in St. Eustatius. De zandbodem werd woest verplaatst en omgewoeld. Niemand had kunnen bedenken dat hierdoor **lang bewaard gebleven geheimen** onverwacht naar boven kwamen: duizenden archeologische artefacten en zelfs een scheepswrak uit de koloniale periode zagen opnieuw het daglicht.

Aardewerken borden met prachtige motieven werden door de matrozen op het schip gebruikt.

Orkaan Irma was een van de zwaarste Atlantische orkanen ooit gemeten. Zowel boven als onder water was St. Eustatius flink geraakt. «Een paar dagen na Irma gingen we eropuit om te kijken hoe de duikstekken de orkaan hadden doorstaan,» vertelt Mike Harterink, mede-eigenaar van Scubaqua Dive Center op St. Eustatius. «Wat we aantreffen overtrof onze wildste verwachtingen. Bij elke duikstek in Oranje Baai lag het bezaaid met archeologisch materiaal, alsof we in een onderwatersmuseum aan het duiken waren.» Dit is niet verwonderlijk gezien de geschiedenis van het 21 km² grote eiland. In de achttiende eeuw was St. Eustatius, beter bekend als Statia onder de lokale bevolking, een van de drukste havens

NIEUW SCHEEPSWRAK

«Meteen na de duik hang ik aan de telefoon met Ruud Stelten,» vervolgt Mike. «Ruud is maritiem archeoloog en doet al jaren onderzoek op Statia. Ondanks dat hij nu op Bonaire woont, komt hij nog regelmatig naar het eiland voor research en ik wist zeker dat hij deze unieke vondsten zo snel mogelijk wilde bekijken.» En dat klopt. Na het telefoontje begint Ruud direct aan de voorbereidingen om deze unieke vondsten te onderzoeken. Drie maanden later landt hij met acht studenten en vele kilo's aan uitrusting en apparatuur op St. Eustatius. De wateren rondom het eiland liggen bezaaid met scheepswrakken. Dit is niet verwonderlijk

vervoerd werden als aardewerk, wijnflessen en persoonlijke bezittingen van de bemanning. Onder de ballasthoop zijn echter vaak nog delen van de houten romp te vinden, die door middel van dendrochronologie - de studie naar de jaarringen in het hout - gedateerd kunnen worden.

NAUWKEURIG TE WERK

Dagenlang werkt het team nauwkeurig om alle vondsten tot in het kleinste detail in kaart te brengen. De omstandigheden zijn perfect: het water is kraakhelder en er staat geen stroming. «De eerste stap in het proces is 'fannen', simpelweg het weghalen van een laagje zand van de vindplaats met je handen,» vertelt

Ruud Stelten legt de ballaststenen bloot voordat ze gedocumenteerd worden.

Het 3D model wordt gepresenteerd.

Studenten meten de vondsten nauwkeurig in.

Stelten. «Nadat we alles mooi zichtbaar hebben gemaakt, is het tijd om een van de nieuwste technieken in de onderwaterarcheologie toe te passen: fotogrammetrie, oftewel het maken van een 3D-model aan de hand van vele foto's genomen vanuit verschillende hoeken. Zo'n 3D-model is een handige en zeer nauwkeurige documentatiemethode. Het geeft het grote publiek de mogelijkheid om de vindplaats te bezoeken en er rond te neuzen, zonder daadwerkelijk te hoeven duiken. Bovendien is een 3D-model een zogenaamde 'baseline', een gedetailleerde opname van het wrak op een bepaalde datum, wat kan dienen als vergelijkingsmateriaal in de toekomst als het wrak door natuurlijke processen of menselijk handelen verandert.» De volgende stap is het uitzetten van een meetstelsel aan de hand waarvan alle vondsten op het wrak ingemeten kunnen worden. «Het zijn niet

ter wereld. In 1756 werd het eiland een vrije doorvoerhaven waar goederen belastingvrij verhandeld konden worden. Elk jaar gingen er duizenden schepen voor anker op de rede van het eiland om Europese goederen, Afrikaanse slaven en Caribische producten als suiker en rum te verhandelen. Voor de rede ontstond een bruisend havenkwartier waar honderden pakhuizen tot de nok toe gevuld waren met handelswaar. Het eiland kreeg al snel de bijnaam 'Golden Rock'. St. Eustatius speelde in deze tijd ook een prominente rol in de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog (1775-1783), toen er via het eiland grote hoeveelheden wapens, buskruit en munitie naar de Noord-Amerikaanse koloniën verscheept werden. Toen de vrije handel in 1795 door Franse bezetters afgeschaft werd, stortte de economie in elkaar en raakte het eiland langzaam in de vergetelheid.

aangezien in historische documenten talloze orkanen beschreven worden die honderden schepen rond het eiland tot zinken hebben gebracht. «Aan de hand van Mike's beschrijvingen lijkt het alsof er een heel nieuw scheepswrak is blootgelegd. Het is van groot belang om dit zo snel mogelijk te onderzoeken, voordat het wederom bedekt wordt met zand of, nog erger, schatzoekers het wrak plunderen waardoor er waardevolle informatie verloren gaat.» Bij een historisch scheepswrak in de Cariben moet je echter niet denken aan een complete houten romp die op de zeebodem ligt. Door de eeuwen heen is het meeste hout opgevreten door de paalworm (*Teredo navalis*), waardoor de vindplaats in eerste instantie niet op een scheepswrak lijkt. Wat er overblijft, zijn veelal niet-organische objecten, zoals een ballasthoop, kanonnen en ankers. Maar ook objecten die op het schip

Objecten als deze wijnfles worden vaak snel geplunderd door schatzoekers, vandaar dat deze zo snel mogelijk geborgen moeten worden.

Het meest bijzondere artefact is een metalen enkelboei. Deze werden gebruikt om slaven op het schip vast te zetten.

Sommige artefacten hebben een nieuwe functie gekregen, zoals deze fles die dient als huis voor een sailfin blenny.

alleen de artefacten zelf die ons iets vertellen over het verleden, maar voornamelijk ook waar die artefacten gevonden worden en hun onderlinge relaties,» vervolgt Stelten. «Het is daarom van groot belang om de precieze locatie van elk object nauwkeurig te documenteren. Deze metingen voegen we na afloop aan het 3D-model toe. Het model is zeer nauwkeurig, maar de kleinste vondsten zoals scherfjes aardewerk of glas zijn soms lastig te zien.» Alvorens aan de volgende fase van het onderzoek te beginnen, krijgen de studenten een 'crash course' in onderwaterfotografie van Scubaqua Dive Center. «Een van de belangrijkste aspecten van een archeologisch onderzoek is een goede documentatie aan de hand van foto's,» vertelt Mike, zelf een ervaren onderwaterfotograaf. «Deze zijn belangrijk voor het wetenschappelijk aspect, maar zeker ook voor het promoten van het project en het

Doordat het gebied rond de vindplaats bedekt is met zeegras, waren schildpadden dagelijks te zien tijdens het onderzoek.

Vondsten worden voorzichtig schoongemaakt.

verspreiden van de resultaten. Helaas zie ik te vaak dat wetenschappers genoeg nemen met slechte kwaliteit foto's waardoor de presentatie van hun project en de resultaten te wensen over laat.»

IJSSELSTEENTJES

Een archeologisch project bestaat echter maar voor de helft uit veldwerk en het verzamelen van data. Daarna is het tijd om te achterhalen wat er nou precies gebeurd is in het verleden: Hoe oud is het schip? Waar kwam het vandaan? Wat werd er vervoerd? Hoe is het schip gezonken? De gevonden artefacten vertellen een deel van dit verhaal. Het betreffen voornamelijk alledaagse objecten die door de bemanning gebruikt werd, zoals aardewerken en metalen borden, lepels, wijnflessen en -glazen, tabakspijpjes en schoengespens. Het meest bijzondere artefact dat het team aantreft, is een metalen enkelboei. Deze werden gebruikt om slaven op het schip vast te zetten. Het wrak zou dus mogelijk van een slavenschip geweest kunnen

zijn, al moet er nog heel wat meer onderzoek plaatsvinden om dit te bevestigen. Ook vond het team een aantal ijzeren spijkers die de romp van het schip bij elkaar hielden, en lagen er bij het wrak ook een aantal ijzeren hoepels die om houten tonnen bevestigd werden. In deze tonnen werd vaak rum vervoerd. Maar het meest opvallend zijn toch wel de honderden gele bakstenen, ijsselsteentjes genaamd. Deze werden op schepen gebruikt als ballast en vervolgens in de Cariben gelost en gebruikt in de bouw. Het feit dat deze ballast nog aanwezig was op het schip, geeft aan dat het waarschijnlijk kort na aankomst op de rede gezonken is. De meeste artefacten op het wrak kan het team dateren. De gemiddelde datum van alle artefacten geeft hierbij een indicatie van de datering van het wrak zelf. Deze komt uit op 1745, wat betekent dat het schip in of omstreeks dat jaar gezonken moet zijn. Het feit dat het schip midden op de rede is gezonken, is een belangrijke aanwijzing voor de oorzaak. Er zijn uit die tijd geen zeeslagen bij St. Eustatius

bekend, en ook is het schip niet tegen een rots gevaren aangezien het op een diepte van 19 meter ligt. De meest logische verklaring is dat het gezonken is tijdens een orkaan. Uit historische bronnen weten we dat St. Eustatius in 1747 te maken kreeg met een zware orkaan, waarbij van de 74 schepen die voor anker lagen, maar 6 de orkaan doorstaan hebben en er meer dan 300 mensen verdronken zijn. Het is dus zeer waarschijnlijk dat het nieuw ontdekte wrak 1 van de 68 schepen is die tijdens de orkaan gezonken is. Komende zomer wordt het onderzoek vervolgd en zullen belangrijke artefacten geborgen worden. Dit in de hoop meer duidelijkheid te krijgen over de identiteit van het schip en zo weer een stukje van de puzzel over de geschiedenis van St. Eustatius op te lossen.

SCUBAQUA DIVE CENTRE

'Indrukwekkend' was het eerste wat bij me opkwam toen ik het Rijksmuseum bezochte. Maar wil je een echte duik in het verleden, dan brengt Scubaqua Dive

Center je hier naartoe. Na een uitgebreide briefing over de

duikstek en de geschiedenis duik je op deze bijzondere plek en waan je jezelf in een heus onderwatermuseum. Naast deze en andere historische duiksites heeft St. Eustatius nog veel meer te bieden: wrakken, waaronder de 100 meter lange Charles Brown, maagdelijke riffen en steile wanden in een beschermd marine park. Het enige wat je hier niet tegenkomt, zijn andere groepen duikers. www.scubaqua.com